

עברית שפה יפה (י')

המילה האחרונה

על המדור "מילת השבוע" באתר האקדמיה ללשון העברית

שלום וברכה

וחיצוני, יחסים טובים בין אנשים ובין עמים ועוד. ואכן, בתנ"ך המילה מופיעה בהקשרים (הקשר - קונטקסט) שונים, שבכולם אפשר לחוש את המשמעות הבסיסית הזאת.

בעברית החדשה, משמעה העיקרי של המילה שלום הוא ניהוד (מוחלט) למלחמה וליחסי איבה (שנאה). המקור של משמעות זו - בתנ"ך, כמו בפסוק "עת לאהב ועת לשנא, עת מלחמה ועת שלום" (קהלת ג', ח).

משמעויות אחרות של המילה שלום בעברית החדשה ניתן למצוא בצירופים ובניבים. לדוגמה: "בא על מקומו בשלום" (הנושא הסתיים בצורה טובה); "אנשי שלומנו" (אנשים השייכים לקבוצה שלנו); "שלום בית" (פיוס בין בעל לאישה); "רודף שלום" (פועל להשגת שלום); "השפין שלום" (הצליח לפשר בין אנשים, "לעשות ביניהם שלום"), "יצא בשלום" (לא נפגע), "עבר בשלום" (הסתיים בלי בעיות).

אחד השימושים הרווחים במילה שלום - הן במקורות והן בעברית החדשה - הוא בלשונות של ברכה, בעיקר בפגישה ובפרידה. כאשר שואלים "מה שלומך?" אפשר לצפות לתשובה "שלומי טוב" אבל גם לתשובה "שלומי לא טוב".

פעלים אחדים מצטרפים למילה שלום בהקשר זה: "שאל לשלומי", "דרש בשלומי" (ומכאן "דרישת שלום"), "נתן שלום".

ביטוי המשקף מנהג יפה ומומלץ הוא "הקדים שלום", ומסופר על רבן יוחנן בן זבאי "שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נוכרי בשוק", כלומר, הוא תמיד היה הראשון לברך את האחרים בברכת שלום.

גם ברכות פרידה רבות מכילות את המילה שלום: שאו שלום, היו שלום, לכו לשלום, צאתכם לשלום.

איילה פרלמוטר

התחדשות הירח

שלא היה קודם. חדיש (מן העברית החדשה) מתאר דבר מודרני, שטרם היה בדוגמתו. לכן כשמדברים על טלפון חדש, מתכוונים לטלפון שהגיע מהחנות, שטרם השתמשו בו. טלפון חדיש, לעומת זאת, הוא טלפון משוכלל ומתקדם.

וישן מפני חדש תוציאו - ביטוי שפירושו כי הדבר החדש דוחה את הישן. הביטוי המקראי הזה מתאר היטב את שוק הסלולר של היום, כאשר חדשות לבקרים (ראו בהמשך) יוצא לו דור חדש של טלפונים ניידים וכולנו זונחים (עוזבים) את הטלפון הישן ורצים לרכוש את החדש...

חדשות לבקרים - נאמר על דברים המתרחשים לעתים קרובות, כאילו בכל בוקר.

אין חדש תחת השמש - אמר קהלת: "מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש" (קהלת א', ט).

יו ישן בקנקן חדש - נאמר על דבר ישן וטוב המוגש בצורה חדשה. למשל, לאחרונה יצא לאור ספר ילדים של אפרים סידון ובו הוא מספר סיפורים אשר מדגימים ביטויים מספר משלי. כך הוא מגיש את הישן הישן והטוב (הביטויים היפים) בלבוש חדש (סיפור מודרני).

שלום וברכה

איגרת אחרת הוקדשה למילה שלום, שעליה אומרת האקדמיה שהיא "ממילות היסוד של לשוננו". שורש המילה שלום הוא ש-ל-ם והוא מלמד על המשמעות הבסיסית שלה: מצב של שלמות - שלמות גופנית ונפשית, ביטחון פנימי

אחד המדורים המרתקים באתר החדש של האקדמיה ללשון העברית הוא "מילת השבוע". מדי שבוע מפרסמת האקדמיה מאמר המתמקד במילה מסוימת, בדרך כלל - כזו הקשורה לאירועים אקטואליים או ללוח השנה העברי. אנחנו נביא בשבועות הקרובים את תקציר המאמרים האלה, כפי שהתפרסמו מתחילת השנה. נביא אותם בעברית קלה יותר, כמובן.

בין ראש לזנב

לקראת ראש השנה פורסם המאמר "מה בין ראש השנה לראש הממשלה", ובו עמדו המחברים על הקשר בין האיבר בגוף האדם הקרוי ראש לבין השימוש במילה זאת בהשאלה, כדי לתאר חלק עליון של עצמים: ראש החר, ראש המנדל, ראש הסולם וכדומה.

בניגוד לבני האדם, אצל החיות הראש נמצא בחלק הקדמי של הגוף, בחלק המנוגד לזנב, ולכן אנו מבקשים בראש השנה "שנהיה לראש ולא לזנב", כלומר, להיות מלפנים ולא מאחור. מכאן גם השימוש במילה ראש לתיאור החלק הקדמי של עצמים שונים, כמו ראש המיטה, ראש השולחן, ראש התור וכד'.

בהשאלה נוספת, ראש הוא גם מנהיג, זה ההולך מלפנים.

בראש החודש

איגרת נוספת הופיעה בראש חודש חשוון והוקדשה למילה חודש.

שורש המילה חודש הוא ח-ד-ש והיא מציינת את התחדשות הירח. הקשר הזה שבין חודש לירח מתבטא גם במילה ירח, שפירושה חודש והיא קשורה כמובן לירח. גם באנגלית ובלשונות אירופיות נוספות, המילים המציגות חודש (month) וירח (moon) קשורות זו לזו.

האיגרת ממשיכה ומפרטת מילים וביטויים מן השורש ח-ד-ש:

חדש וחדיש - שני שמות תואר קרובים, האחד ישן והאחר חדש. חדש (מן המקרא) מציין דבר